

Makale Geliş | Received: 21.09.2017
Makale Kabul | Accepted: 05.10.2017
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.356788

M. Ahmet TÜZEN

Arş. Gör. | Res. Assist.
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Gümüşhane-Türkiye
Gümüşhane University, Faculty of Letters, Department of Philosophy, Gümüşhane-Turkey
orcid.org/0000-0001-8358-0140
atuzen@gumushane.edu.tr

Liberal Öğretinin Komüniteryan Eleştirisi

Öz

Liberalizmin Batılı demokratik toplumlar üzerindeki artan etkisinden dolayı tarihin sona erdiği ve bundan sonra daha iyi alternatif bir teorinin geliştirilemeyeceği fikri yaygınlık kazanmıştır. Ancak liberalizmin doğuşundan günümüze kadar ana unsurunu oluşturan birey kavrayışı, özellikle 20. yüzyılda önemli eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. Bu eleştirel yaklaşımlardan en önemlilerinden biri olan komüniteryanizm, liberalizmle benzer şekilde Batılı toplumların düşünsel zemininden hareket eden bir öğretilerdir. Bu bağlamda liberalizmin tarih dışı, soyut özne tasavvurunun toplumdaki gerçek kişilere tekabül etmediğini kabul eden komüniteryanizm, benliğin kurucu unsuru olarak gördüğü cemaatin ortak kavrayışlarına yer veren bir düşüncedir. Bu makalenin amacı bireyci bir düşünce olan liberalizme karşı cemaatin değerini ve asli önemini savunan komüniteryan öğretinin eleştirel yaklaşımını analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Komüniteryanizm, Liberalizm, Birey, Cemaat.

The Communitarian Critique of Liberal Doctrine

Abstract

Due to increasing effect of liberalism on Western democratic societies, the idea of end of history and the opinion that a better alternative theory cannot be developed from now on gain wide currency. However notion of individual which is the key element of liberalism from birth to now had come in for some stick in the twentieth century. Communitarianism, one of the most important critical approaches, is a doctrine which is developed out of intellectual basis of Western societies in analogy to liberalism. Communitarianism includes common understandings of community which is regarded as constituent element of individualism by it. So communitarianism criticizes ahistorical and notional subject of liberalism and it asserts that it does not correspond to real people in society. Objective of this article is to analyze critical approach of communitarian doctrine which defends significance and essential importance of community against liberalism that is an individualistic thought.

Keywords: Communitarianism, Liberalism, Individual, Community.

Bireyci bir nosyona sahip olan liberalizme karşıt cemaate önem veren bir yaklaşımın siyasi düşüncede yer alması 1840’lı yıllarda kaleme alınan İngiliz ve Fransız sosyalistlerin eserlerine kadar uzanmaktadır. 19. ve 20. yüzyılda yaşanan ideolojik çatışmaların neticesinde tedrici olarak sosyalist ve komünist kavramları belirginleşirken bunlarla kabaca eş anlamlı kabul edilen komüniteryan kavramı, daha muğlak ve genel bir anlam içermekteydi. En genel tanımıyla komüniteryan kavramı, değerli bir yaşam için cemaati önemli gören ve bunu çeşitli tehlikelere karşı korumayı amaç edinen anlayışı ifade eder. Bu bağlamda komüniteryanizm, 19. yüzyılın sonlarında toplum ve siyaset üzerine öz bilince sahip bir düşünme biçimi olarak şekillenmeye başlamıştır. O dönemde gelişen düşünceye göre cemaat için en temel tehlike, modern yaşamın merkezden uzaklaştırma/savurma gücüdür. Yani, aile odaklı köy ve kasabalardan şehirlerin huzursuz/karışık, bireysel iş yaşamına geçen insanlar, refah ve özgürlük kazanabilirler, ancak bunun karşılığında yabancılaşma, tecrit ve köksüzlük sorunları ile başbaşa kalırlar. Ferdinand Tönnies’in, Gemeinschaft (topluluk/cemaat) ve Gesellschaft (birliktelik veya sivil toplum) arasındaki ayrımı bu anlayışın yerleşmesinde etkili olmuştur. Tönnies’in tanımına göre Gemeinschaft, insan topluluğunun samimi, organik ve geleneksel bir şeklidir; Gesellschaft ise kişisiz, mekanik ve rasyonel bir toplumsal ilişkiler bütünüdür (Tönnies 2001: 17-19). Bu durumda ilki samimi ve destekleyici bir toplulukken ikincisi soğuk ve çıkar hesabı yapan bir topluluğa işaret eder. Cemaat/topluluk endişesi 20. yüzyılda başka bir yöne evrildi ve bazı düşünürlerle göre modern devletin merkezci (centripetal) gücü cemaat için başlıca tehdit olarak görülmeye başlandı. Ortega y Gasset’in belirttiği gibi bugün medeniyetin en büyük tehdidi (devletin müdahalesiyle) bütün doğal toplumsal çabanın devlete iltihak edilmesidir. Kısacası 19. ve 20. yüzyıldaki cemaat arzusu, hem modern kent toplumunun atomize edici/yabancılaştırıcı eğilimlerine hem de modern devletin bu eğilimleri kontrol etmek istemesine tepki olarak oluşmuştur. Bu gelişmeler ışığında şekillenen komüniteryanizm, 20. yüzyılın sonlarında modernite ve atomistik bireycilik anlayışını temel alan liberalizm ile çatışma süreci içerisinde olan bir düşünce akımıdır (Dagger 2004: 170-171). Bu bağlamda tanımlanması güç ve belirsiz bir kavram olan komüniteryanizm, genel olarak şu şekilde tarif edilebilir: (i) ontolojik düzlemde

komüniteryanizm, kişilerin toplumsal doğasına ve onların toplumsal pratiklere gömülü olduklarına vurgu yapar; (ii) normatif düzlemde bireysel olmayan belirli değerlere dikkat çeker, örneğin kamusal katılım, kardeşlik, dayanışma, bağlılık ve yurttaşlık erdemi; (iii) meta-etik düzlemde, evrensel bir karakterden kaçınır ve cemaatin ortak kavrayışlarına önem verir (Caney 1991: 511).

Politik bir teori olarak komüniteryanizmin, Alasdair MacIntyre (After Virtue/Erdem Peşinde), Michael Sandel (Liberalism and the Limits of Justice/Liberalizm ve Adaletin Sınırları), Michael Walzer (Spheres of Justice) ve Charles Taylor’ın (Philosophical Papers) 1980’li yıllarda art arda yayınlanan eserleri sonucunda ortaya çıktığı kabul edilir. Tartışmalı bir ayırım olsa da MacIntyre, Sandel ve Taylor, cumhuriyetçi komüniteryanizmi temsil ederken; Walzer, demokratik komüniteryanizmi temsil eder (Lutz 2000: 343). Bu düşünürlerin karşısında başta John Rawls (A Theory of Justice/Bir Adalet Teorisi), Ronald Dworkin (Taking Rights Seriously/ Hakları Ciddiye Almak), Bruce Ackerman (Social Justice in the Liberal State), Robert Nozick (Anarchy, State, and Utopia/Anarşi Devlet ve Ütopya) gibi liberal teorisyenler bulunmaktadır. Bu iki karşıt cephede yer alan düşünürler heterojen iki grubun üyeleri olarak bilinirler (Berten vd. 2006: 12). Bu nedenle aynı tarafta kabul edilen düşünürlerin bazı hususlarda ihtilafa düştüğü hatta karşı cephedeki düşüncelere yaklaştıkları görüleceğinden, sınırları kesin olmayan bir ayırımın yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Liberaller, bireysel hak ve özgürlükleri en önemli değer gören Kant, Locke ve Stuart Mill çizgisini izlerken; komüniteryanlar ise Rönesans’ın cumhuriyetçi geleneğinden, Alman romantizminden ya da çağdaş yorumlamalardan beslenmişlerdir. Komüniteryanlar, soyut ahlaka karşı eşit güvensizliğe, erdemlerin etiğine, geleneğe/tarihe çokça yer veren bir siyaset anlayışına karşı sempati duyar ve bireyi toplumdan önce gören liberal anlayışa karşı Aristoteles’in “polis bireyden öncedir” kavrayışını benimserler (Berten vd. 2006: 13). Bu bakımdan belli haklarla kuşatılmış, tarih dışı ve topluma öncelikli birey anlayışını savunan liberallere karşı

komüniteryanlar, yurttaşlığa bağlı ortak iyi siyaseti izleyen cumhuriyetçi anlayışı kabul ederler.

Liberallerin kamusal yaşamı yıkıma uğratan bu atomist birey kavrayışı komüniteryanlara göre, insanın doğasını yalnızca toplum içerisinde gerçekleştirebilen, siyasal bir hayvan olarak gören Aristotelesçi insan nosyonundan bir kopuşa işaret eder. Bu bakımdan insanın toplumsal yönüne yapılan Aristotelesçi vurgunun komüniteryan düşünürlerin eserlerinde ortak bir yaklaşım olduğu görülebilir. Söz gelimi Taylor’a göre rasyonalitenin gelişebilmesi ve böylece insanın iyiyi keşfetmeye yetenekli bir ahlaki özne olabilmesi, haklı ile haksıza, iyi ile kötüye ilişkin bir dil ve ortak söylem cemaatine/topluluğuna katılımıyla mümkündür (Mouffe 2008: 51-52). MacIntyre da benzer bir bakış açısıyla liberal anlayışın kendine görev edindiği her bireyin kendi iyisi peşinde koşacağı alanı sağlama girişimlerine karşı insanın ortak iyi temelli cemaate katılımının önemine dikkat çeker. Buna göre “birey, çoğunlukla onu yalnızca kendisinde ve kendisi aracılığı ile insana özgü iyinin elde edilebileceği topluluğa bağlayan belirli roller içinde ve onlar vasıtasıyla oluşur ve belirlenir” (MacIntyre 2001: 255-256). Aynı şekilde Sandel için cemaat kurucu bir yapıya sahip olup bireylerin yalnızca neye sahip olduklarını değil, bunun yanında ne olduklarını, seçtikleri bir ilişki biçimin değil, keşfettikleri bir bağlılığı, kimliklerinin yalnızca bir niteliğini değil, ayrılmaz bir unsurunu tanımlar (Sandel 2014: 181). Sandel ve MacIntyre gibi Aristoteles’ten etkilenen komüniteryanların ortak iyi esasına göre yönetmeyi içeren tekil bir ahlaki görüşü desteklemeleri ya da bireyci liberal nosyona karşı genel olumsuz tutum takınmaları, onların Gemeinschaft tipi ilkel cemaat özlemlerinin bir tezahürüdür (Mouffe 2008: 57).

Ortak milliyet, dil, kimlik, kültür, din, tarih veya yaşam biçimi gibi bağımsız bir cemaat ilkesine yer veren komüniteryan düşünürlerin cemaate verdikleri bu önem, siyaset felsefesi açısından yeni bir yaklaşım değildir. Cemaate yapılan söz konusu vurgu Marksizmde de bulunur; öyle ki cemaat, komünist idealin tamamlayıcı bir unsur olarak değerlendirilir. Ancak Sandel, Walzer, Taylor ve MacIntyre’in çalışmalarındaki cemaatçi yaklaşım, Marksist anlayıştan önemli ölçüde ayrışır. Marksist anlayışa göre

cemaat, ancak devrim neticesinde kapitalizmin son bulması ve sosyalist toplumla birlikte ortaya çıkacak olan bir birlikteliktir. Komüniteryan düşünceye göre ise cemaat, toplumsal pratikler, kültürel gelenekler ve ortak toplumsal anlayış biçiminde zaten mevcuttur (Kymlicka 2006: 292). Bu nedenle cemaatin tekrar inşa edilmesi gerektiği anlayışını komüniteryanlar kabul etmemelerine karşın cemaatin saygı görmesi ve korunmasını savunurlar. Gutmann’ın ifade ettiği gibi liberal politik teoriye yönelik bu yeni cemaatçi eleştiri dalgası daha önceki Marksist cemaat anlayışını tekrar etmez; daha öncekilerin Marks’tan esinlendiği yerde komüniteryanlar Hegel’den ilham alırlar. Hegel’in klasik liberal düşünceye eleştirileri ile komüniteryanların liberal eleştirileri arasında önemli benzerlik ve paralellikler vardır (Gutmann 1985: 308). Hegel’in insanı tarihsel koşullara dayalı bir varlık olarak kabul etmesi ile Sandel’in liberal düşüncenin insanı özgür, rasyonel ve toplum dışı kavrayışını reddetmesi bu paralelliğin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Hegel’e göre Locke ve Kant gibi klasik liberallerin insani gereksinimler ya da akılcılığa ilişkin evrensel bir kavrayış sunma girişimleri, toplumsal ve siyasi düzenlemeleri değerlendirmede insanı tarih dışı bir varlık olarak algılamaya neden olmuştur. Bunun yanı sıra insanların zorunlu olarak belirli tarihsel pratiklere ve ilişkilere gömülü olmalarından dolayı bu tür bir yaklaşımı fazlasıyla soyut ve bireysel bulan Hegel, bireylerin iyiliğinin ait oldukları cemaate, ele geçirdikleri belli toplumsal ve siyasal rollere bağlı olduğunu vurgular (Kymlicka 2006: 292-293). Benzer bir bakış açısı ile toplumsal kurum ve pratiklere odaklanarak benliğin kültür ve gelenek içinde gömülü olduğunu (Post 1989:557) düşünen Sandel de liberal öğretinin, birey anlayışının makul olmayan soyut/metafizik bir görüşe dayandığını ve kimlik oluşumunda ise cemaat bağlantısını yadsıdığını ifade eder (Gutmann 1985: 309).

Komüniteryan düşüncenin liberal anlayıştan ayrıldığı diğer bir nokta ise komüniteryanların ortak yaşamı savunurken Herder gibi Aydınlanma eleştirmenlerine geri dönmeleridir. Herder, evrensel bir uygarlığa doğru ilerlemenin kayıpsız olamayacağını düşünür. Ona göre bu evrensel uygarlık projesi, tarihsel olarak ortaya çıkan farklı kültürleri ortadan kaldırıp onların yerine boş bir soyutlama koymak zorundadır. Soyutlama üzerine kurulan bir uygarlık ise evrensel insanlığı içermeyip dar

bir yaşam biçimini ihtiva eder (Gray 2003: 111). Bu düşüncelerden hareketle komüniteryanlar, Aydınlanmanın tarih dışı, soyut ve atomist birey algısının bir ortak yaşam biçimi olarak cemaatin varlığını tehdit ettiğini düşünürler.

Çağdaş toplumlarda ahlaki ve politik toplulukların parçalanmasına neden olan bu Aydınlanmacı kavrayışa karşı komüniteryan düşünürler, Yeni-Aristotelesçi anlayışa sarılırlar. Yeni-Aristotelesçilik, hareket noktası olarak Aristoteles’in phronesis¹ kavrayışını kabul eden hermeneutik bir felsefi etiği ifade eder. Bu doğrultuda Gadamer, tikellere ilişkin bağlamsal olarak gömülü ve durumlara duyarlı yargının bir biçimi olarak Aristoteles’in phronesis modeline yönelir. Aristoteles’in etik teorisini ve Hegel’in Kant’a yönelik eleştirilerini sentezleyen Gadamer, bu iki çizgiyi birbirine yaklaştırarak güçlü bir argüman geliştirir. Gadamer, Aristoteles’in Platon’a yönelik eleştirisinde, bir cemaatin her zaman kendi aralarında paylaştığı etik anlama zemininde iş gören bir pratik anlama modeli ortaya çıkarır. Bununla birlikte Hegel’in Kant’a yönelik eleştirisinden yararlanan Gadamer, biçimselciliğin tüm çeşitlerinin, soyutlandıkları bir bağlamı ön gerektirdiği ve benlik ile toplumsal kurumlara ilişkin bazı maddi ön varsayımları olmayan hiçbir biçimselci etik olamayacağı yönündeki düşüncelerini ödünç alır. Nasıl ki tarihsel bağlama yerleşmeyen bir anlama biçimi söz konusu değilse, bir ethosa bağlı olmayan ahlaki konumlamalar da mümkün değildir (Benhabib 1999: 47-48). Bu bağlamda komüniteryanlar, bir tözsel iyi hayat teorisini önceden varsaymaksızın hiçbir meşruluk ilkesinin formülleştirilemeyeceğini savunurlar (Benhabib 1999: 70). Başka bir ifadeyle liberalizmin bireysel iyi hayat anlayışları çerçevesindeki tarafsız tutumuna komüniteryanlar, Aristoteles-Hegel çizgisinden hareket ederek karşı çıkarlar. Hiçbir iyi teorisine dayanmayan liberal kavrayış, komüniteryanlara göre yanıltıcı bir nitelik taşır. Bu noktada Hegelci ve hermeneutik gelenekle birleşen komüniteryanlar, biçimsel ahlakın soyut evrenselliğine karşı ahlaki

¹ Phronesis, sophia (sofia) kavramına karşıt bir biçimde ilk olarak Aristoteles tarafından işlenmiş ve Peripatetikler tarafından teorik hayat idealinin eleştirisi olarak geliştirilmiştir. Kısaca sofia teorik ideal sunarken, phronesis pratik bilgi ideali sunar. Bkz. GADAMER Hans-Georg (2008). *Hakikat ve Yöntem 1. Cilt*, çev. Hüsamettin Arslan, İsmail Yavuzcan, İstanbul: Paradigma Yayınları, s. 26-27.

sorunların ve çözüm önerilerinin ancak toplumsal ve tarihsel bir kabullenme ortamında anlam kazanacaklarını savunurlar (Berten vd. 2006: 193).

Bireyin varoluşsal olarak cemaatle bağlantısını öne çıkaran ve Aristoteles ve Hegel’in görüşlerinden beslenen komüniteryan düşünce, liberal bakışa karşı şu temel eleştirileri dile getirir. (i) Liberalizm, altını oyduğu cemaatin değerini küçümser ve ihmal eder; oysa cemaat, insan varlığının “iyi hayat” kavrayışı için yeri doldurulamaz, temel bir unsurdur. (ii) Liberalizm, yalnızca araçsal bir iyi olarak gördüğü politik birlikteliği yani siyasal yaşantıyı göz ardı eder, bu bakımdan insanın iyi yaşam için siyasal cemaate katılımının temel önemine karşı kördür. (iii) Liberalizm, kişinin topluluğunu veya ülkesini destekleme ve ailevi yükümlülükler gibi belirli ödev ve taahhütlerinin önemini yeterli derecede açıklamakta başarısızdır. (iv) Liberalizm, kusurlu bir benlik anlayışını savunur fakat benlik, seçim nesnesi olmayan ortak bağlılıklar ile değerlere gömülüdür ve kısmen bunlar tarafından oluşturulur. (v) Liberalizm, adaleti yanlış bir şekilde yüceltir ve toplumsal kurumların ilk erdemi olarak değerlendirir, ancak adalet olsa olsa yalnızca topluluğun yüksek erdemlerinin çöktüğü koşullarda gerekli olan telafi edici bir erdemdir (Buchanan 1989: 852-853).

Komüniteryan düşünürlere göre cemaatin kurucu rolünü önemsemeyen liberalizm, insanların bir arada yaşayabilmeleri için gerekli olan ortak bir ahlaki kültüre sahip değildir. Bu bağlamda Walzer’e göre liberal birey, her çeşit toplumsal bağdan kopuk, yükümlülüklerinden bağımsız, kendi hayatının mutlak yaratıcısı ve kendi hayatına rehberlik etmek için gerekli ortak ölçüt veya kılavuza yer bırakmayan efsanevi bir figürdür (Walzer 1990: 8-10). Ancak Walzer, liberal bireyciliğin, antropolojik bir atomizmin ifadesi olmadığını, özellikle modern özgürleşme hareketlerinin ve düşünce özgürlüğünün neticesinde ortaya çıktığını belirtir. Bu anlamda Walzer, liberal öznenin pre-sosyal bir özne değil de post-sosyal bir özne olduğunu ileri sürer (Wellmer 2006: 306). Başka bir ifadeyle özgürlüklerin yaygınlaşması sonucunda liberal toplum farklılaşmış ve bu nedenle aynı zamanda parçalanmıştır. Toplumun bu parçalanması, kişisel kimliğe dair projelerin, deneyimlerin, gereksinimlerin, değerlerin ve yönelimlerin sentezlerinden oluşan liberal ben’in parçalanmasına denk düşer. Bu

nedenle Walzer, post-sosyal bir özne olan liberal benliğin kökünden kopmuş olduğunu düşünür (Wellmer 2006: 317). Taylor ise liberalizmin sunduğu toplum modelinin kendi iyi kavramları üzerine kurulu yaşam tasarılarına sahip bireylerden teşekkül ettiğini ve toplum tarafından paylaşılan bazı ortak kavramları dışladığını ifade eder. Bu durum, amacı aynı noktaya yönelmiş, iyi kavramlarını aramaktan başka bir şey olmayan araçsal bir toplum kavrayışına benzer. Ancak Taylor, rasyonel olduğu iddia edilen ve toplumu araçsallaştıran bu atomist perspektifin gerçeklerden uzak olduğunu savunur (Taylor 1989: 172-173). Çünkü Taylor, kişisel yaşam tasarılarına dayanan liberal anlayışın atomist ontolojiye bağlı olduğunu, yalnızca atomist kaynaklardan bir birliktelik oluşturulamayacağını ve bu kaynakların bir birliği desteklemede yetersiz kaldığını düşünür. Nitekim komüniteryan anlayışa göre birey ile belli değerler üzerine kurulu olan tarihsel bir cemaat arasında sıkı bir bağ vardır. Aynı zamanda bireyin cemaati desteklemesi ortak bir amacı gösterir ki söz konusu bu amaç, adalet ilkeleri üzerinde oluşturulan mutabakattan daha önemlidir (Taylor 1989: 176). Bu doğrultuda Sandel, özneyi tanımlayan ortak amaçlar taşıyan ve öz kavrayışı mümkün kılan cemaat olgusunun kurucu yönünün liberal benlik anlayışında yok sayıldığını ifade eder (Sandel: 2014: 87). Öyle ki Sandel, bireyin cemaat ve ait olduğu kültürden bağımsız olarak algılanmasının ve ortak iyiden ziyade kendini önceleyen bir özne olarak tahayyül edilmesinin “yükümsüz bir benliğe” götüreceğini düşünür.

Liberalizm ve komüniteryanizm arasındaki bu tartışmalardan anlaşıldığı üzere komüniteryanizm açısından liberal iddianın dayandığı pek çok ilke, insana dair yanlış bir algıdan kaynaklanır. İnsanın ihtiyaçlarını giderebilmesi ve benliğini geliştirebilmesi ancak doğduğu cemaat içerisinde mümkündür. İnsan ancak bir cemaat içerisinde etkileşime girmeyi öğrenmek suretiyle yani konuşma ve eylem yeteneğine sahip bir varlık/benlik haline gelir. Dil, etkileşim ve bilme yeteneğine sahip olan insan, toplumsal bir varlık olduğu için de benlik bireye dönüşür (Benhabib 1999: 22). Bu anlamda liberalizm, insanın kurucu bir topluma katılma zorunluluğunu görmezden gelerek, insanın özerk bir varlık olduğunu düşünür ve bunun için uygun zemin oluşturan tarafsızlık ilkesini gerçekleştirilmeye çalışır (Larmore 1990: 342-343). Ancak

komüniteryanlar için bireysel hakların ve özerkliğin güvencesi kabul edilen hem toplumsal hem de bireysel tabiiyetten bağımsız liberal devlet, bireysel kimliklerin yıkıcısıdır ve toplumsal açıdan sürdürülemez bir anlayıştır. Esasında tarihsel olarak liberal toplumlar, onları oluşturan bireyleri benmerkezciliğe iten ve temelde bireyciliği öne çıkaran bir yapıya dönüşmüştür. Bireyler bu toplumsal yapılarda çok küçük parçalara ayrılmış olup türdeşlerini sadece kendilerine engel olan ya da özel projelerinin hizmetindeki varlıklar olarak kavrarlar. Böylece devlet, özel çıkarların hakkaniyetle bir arada bulunmasını sağlama görevini yerine getiren kurumsal bir düzenden başka bir şey olarak görülmez. Toplumsal olanın bu şekilde parçalanmasının iki uzantısı vardır. İlk olarak, liberal bireysellikle bağdaşmayan kültürel kimliklerin doğasını tahrip ederek kültürel dokuyu fakirleştirir, fakat kültürel çeşitlilik, bireylerin bir iyi yaşam görüşlerini özgürce seçebilmeleri için gerekli bir koşuldur. İkinci olarak toplumsal olanın parçalanması, bir meşruiyet boşluğuna neden olduğu için toplumsal düzen için yıkıcı bir süreç ortaya çıkarır. Toplumsal bağın koptuğu böyle bir durumda ise devlet hukuksal yapıyı tesis edemez (Berten vd. 2006: 21-22). Nitekim komüniteryanlar açısından siyasi meşruluk, tamamen adalet ya da hakların soyut ilkelerine dayandırılmaz. Devletin yurttaşlar tarafından meşru görülmesi, aynı zamanda onların ortak kimliklerini tanımalarına bağlıdır (Gray 2003: 113). Başka bir ifadeyle komüniteryan düşünce, devletin siyasi olarak cemaatin bağlı olduğu değerleri taşıması gerektiğini savunur.

Tüm bu tartışmaların yanı sıra liberaller ve komüniteryanların aynı liberal ve demokratik toplum zemininde çalışmalarına karşılık bu iki düşüncenin, aynı geleneğin farklı yönlerini öne sürdükleri söylenilebilir. Komüniteryanlar, daha çok Amerika'nın cumhuriyetçi öz yönetim geleneğine bağlıyken; liberaller, temel hak ve özgürlüklerin aşılması niteliği üzerinde ısrar ederler. Liberal düşünürler, demokratik, liberal ve temel özgürlüklerin gerek kültürel, etnik ya da dinsel tüm gelenek ve özel kimliklere göre gerekse de tüm yerel ya da kolektif öz yönetim biçimine göre öncelikli olduklarını vurgular. Buna karşı komüniteryanlar, liberal temel hakların yalnızca bir ortak yaşam biçimi içerisinde yıkıcı olmayan bir anlamı koruyabileceğini ve bu şekilde meşruiyet kazanabileceklerini savunurlar. Başka bir ifadeyle liberaller için modern liberal ve

demokratik geleneğin normatif çekirdeğini bireysel hak ve özgürlükler oluştururken; komüniteryanlar için yönetimin temelini ortak yaşam biçimlerinin bütünlüğü veya kolektif özyönetim oluşturmaktadır (Wellmer 2006: 308).

Liberalizm ile komüniteryanizm arasındaki tartışmada, siyasal düzenin derin bir ahlaki dayanışmayı varsaydığı inancı ve kişilerin kimliklerinin tek bir ahlaki topluma tanımlanması gerektiği, aksi takdirde yozlaşp, yabancılaşacakları iddiası komüniteryanların liberallere karşı temel eleştirisidir (Gray 2004: 284). Ancak liberalizme yapmış olduğu bu eleştirilere karşılık komüniteryanizm de kendi içerisinde sorunsuz bir düşünce değildir. Bu bağlamda Gray’e göre, liberal düşüncede olduğu gibi komüniteryanlar da toplumun çeşitli yaşam biçimlerini barındırması durumunda değerlere ilişkin kapsayıcı bir uzlaşmanın imkansız olduğunu anlamamışlardır. Bunun yanı sıra Gray, liberal benliğin köksüz, tarihi dışı ve kimliksiz olduğunu düşünen komüniteryanların benzer duruma düştüklerini ve cemaat kavramının da belirli problemler taşıdığını belirtir. Bu doğrultuda komüniteryanların insani deneyime uzak liberal benlik kavrayışına yönelik eleştirilerinde haklı oldukları ancak “cemaat” kavramının aynı derecede insani gerçeklikten uzak olduğu ileri sürülebilir. Gray’e göre, komüniteryan düşüncenin bağlı olduğu cemaat, duyumsanamayan Kantçı aşkın özne gibi ortak deneyimden kopuk bir topluluğa işaret eder. Bu anlamda komüniteryanların cemaat ideali, liberal adalet öğretilerindeki özne gibi çıkar ya da değer çatışmalarından etkilenmez (Gray 2003: 110-111). Bu nedenle komüniteryanlar, eleştirdikleri liberaller gibi çatışmanın olmadığı bir insan öznesi anlayışına sahiptir. Bu gerçek dışı bakış açısı, bugünkü koşullarda pek çok kişinin kimliğini biçimlendiren melezlik gerçeğini yani bireylerin bütün çatışmalarıyla bir değil birçok yaşam biçimine sahip olmaları durumunu bastırmak içindir (Gray 2003: 111). Başka bir ifade ile insan, tek bir topluma ya da ahlaki yaşam biçimine üyelikle tanımlanamaz. Çünkü insan, çok farklı ve birbiriyle çatışan entelektüel ve ahlaki geleneklerin etkisi altındadır. Bunların her biri kendini çevreleyen ve insanlara değişik renkler örüntüsü salan, diğer geleneklerden yayılan ışıkları yansıtan prizmalardır. Kişilerin etkisi altında olduğu kültürel mirasın karmaşıklığı ve zıtlığı, aynı zamanda bireylerin kimliklerine karmaşıklık hatta çoğulluk

katar. Bu bakımdan uyumsuz bakış açılarına açık olma hali ve kişilerin kendilerini çeşitli biçimlerde tasavvur etme gücü, insanın kimliğine içkindir (Gray 2004: 285). Dolayısıyla komüniteryanların savunduğu gibi insanın tek bir cemaatle tanınması, geçek hayattan uzak bir anlayışa gönderme yapar. Bu durumda liberal benliğin soyutluğu nasıl ki gerçeklikten kopuk ise komüniteryanların cemaat idealine bağlı benlik tasavvuru da aynı şekilde sorunlu görülür.

Sonuç olarak çağdaş modern toplumlarda hakim öğretisi olan liberalizme karşı, yine aynı zeminden hareket eden bir başka düşünce akımı olan komüniteryanizmin güçlü ve ikna edici eleştirileri bulunmaktadır. Komüniteryan düşünce, soyut aşkın benliğin bedensizleştirildiğini iddia ederek pratik hayattan kopuk olduğunu savunur. Ayrıca cemaatin kurucu rolünü önemsemeyen bu özne anlayışının atomist bir yaklaşıma sahip olduğunu ileri sürer. Bu nedenle komüniteryanlar, bireyin tarihsel ve toplumsal bağlarını göz önüne alarak cemaatin etkin rolüne dikkat çekerler. Ancak cemaat kavramı da en nihayetinde belirsizlik/soyutluk taşıdığı ve modern toplumsal gerçeklik ile uyumsuz olduğu gerekçesiyle eleştirilir. Her ne kadar komüniteryan düşünürlerin çözüm önerilerinde sorunlar bulunsa da cemaat, ortak iyi, dayanışma gibi insani bağlılıkları ifade eden kavramları teorilerine taşımaları, liberal öğretilerde mevcut olan boşluğa dikkat çekmesi bakımından önem taşır.

KAYNAKÇA

- BERTEN, Andre vd. (2006). “Giriş”, *Liberaller ve Cemaatçiler*, çev. Zeynep Ö. Üskül Engin, ss. 189-208, Ankara: Dost Yayınları.
- BUCHANAN, Allen E. (1989). “Assessing the Communitarian Critique of Liberalism”, *Ethics*, 99(4): 852-882.
- CANEY, Simon (1991). “Sandel's Critique of the Primacy of Justice: A Liberal Rejoinder”, *British Journal of Political Science*, 21(4): 511-521.
- DAGGER, Richard (2004). “Communitarianism and Republicanism”, *Handbook of Political Theory*, ed. Gerald F. Gaus and Chandran Kukathas, London: Sage Publications.
- GADAMER, Hans-Georg (2008). *Hakikat ve Yöntem 1. Cilt*, çev. Hüsamettin Arslan, İsmail Yavuzcan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- GRAY, John (2003). *Liberalizmin İki Yüzü*, çev. Koray Değirmenci, Ankara: Dost Yayınları.
- GRAY, John (2004). *Post Liberalizm Siyasal Düşünce İncelemeleri*, çev. Müfit Günay, Ankara: Dost Yayınları.
- GUTMANN, Amy (1985). “Communitarian Critics of Liberalism”, *Philosophy & Public Affairs*, 14(3): 308-322.
- KYMLICKA, Will (2006). *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- LARMORE, Charles (1990). “Political Liberalism”, *Political Theory*, 18(3): 339-360.
- LUTZ, Mark A. (2000). “On the Connecting of Socio-Economics with Communitarianism”, *Journal of Socio-Economics*, 29: 341-347.
- MACINTYRE, Alasdair (2001). *Erdem Peşinde*, çev. Mutlalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MOUFFE, Chantal (2008). *Siyasetin Dönüşü*, çev. Fahri Bakırcı, Ali Çolak, Ankara: Epos Yayınları.
- POST, Robert (1989). “Tradition, the Self, and Substantive Due Process: A Comment on Michael Sandel”, *California Law Review, Symposium: Law, Community, and Moral Reasoning*, (77):3: 553-560.
- SANDEL, Michael J. (2014). *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*, çev. Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Yayınları.
- ŞEYLA, Benhabib (1999). *Modernizm, Evrensellik ve Birey Çağdaş Ahlak Felsefesine Katkıları*, çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

TAYLOR, Charles (1989). “Cross-Purposes: The Liberal-Communitarian Debate”, *Liberalism and the Moral Life*, ed. Nancy L. Rosenblum, pp. 159-182, London: Harvard University Press.

TAYLOR, Charles (2006). “Yanlış Anlaşmalar: Cemaatçi Liberal Tartışması”, *Liberaller ve Cemaatçiler*, ed. Andre Berten, P. da Silveira, H. Pourtios, çev. Çağatay Tanyar, ss. 77-104, Ankara: Dost Yayınları.

TÖNNIES, Ferdinand (2001). *Community and Civil Society*, ed. Jose Harris, Cambridge: Cambridge University Press.

WALZER, Michael (1990). “The Communitarian Critique of Liberalism”, *Political Theory*, 18(1): 6-23.

WELLMER, Albrecht (2006). “Demokratik Bir Kültürün Koşulları: Liberallerle Cemaatçiler Arasındaki Tartışma Üzerine”, *Liberaller ve Cemaatçiler*, der. Andre Berten vd., çev. Mehmet Zafer Üskül, ss. 305-323, Ankara: Dost Yayınları.